

Lesplan “Waar sta je?”

Contents

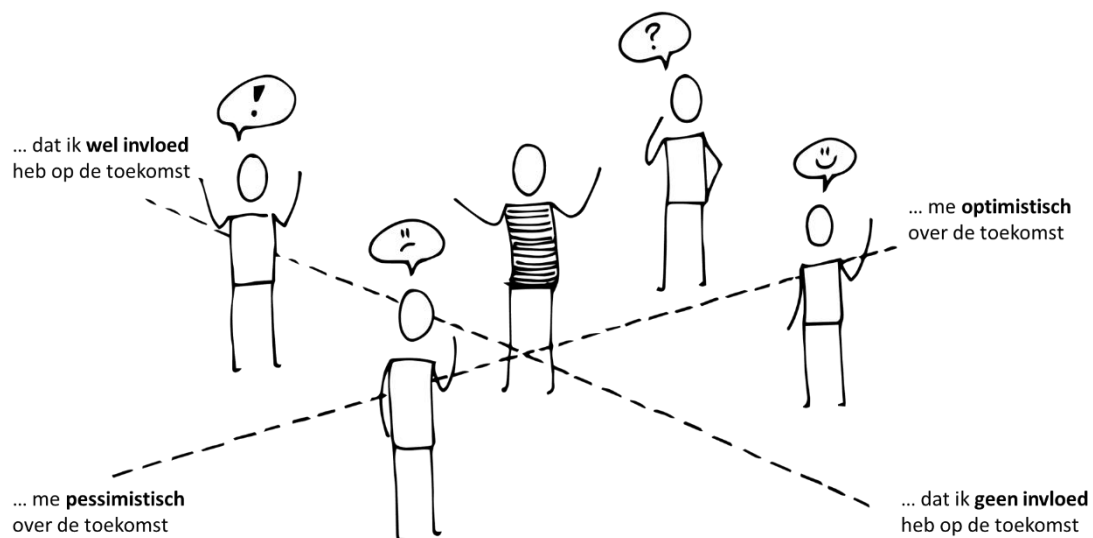
Samenvatting	1
Doelgroep	2
Tijd	2
Leerdoelen	2
Achtergrond	2
Lesplan	3
Stap 1: Inleidende oefening - associatie	3
Stap 2: Positioneren in een opstelling	4
Hoe uit te voeren in de klas op het schoolplein	4
Jouw rol als docent	4
Deelstappen	4
Extra: Tips voor het begeleiden van een discussie over emoties	7

Samenvatting

Korte beschrijving

In deze korte werkvorm onderzoek je samen met leerlingen welke toekomstbeelden dominant zijn in de klas, in het bijzonder ten aanzien van klimaatverandering. En voeren we het gesprek over hoeveel invloed we denken te hebben op het veranderen van deze toekomst. Ook bespreken we emoties die verbonden zijn met de verschillende toekomstbeelden. Via gerichte vragen kun je gevoelens van angst voor een rampzalige toekomst en wanhoop over beperkte invloed op de toekomst proberen te verminderen, en gevoelens dat een betere toekomst mogelijk is en dat wij daar een bijdrage aan kunnen leveren te versterken.

Docenten geven aan dat ze deze werkvorm prettig inzetten als inleiding op het gesprek en denken over de toekomst. Zij zien ook dat het naast een inleiding óók de afsluiter kan vormen om zo de cirkel rond te maken; is ons denken en voelen over de toekomst veranderd? Waar sta je nú?

Doelgroep & inpassing

Deze werkvorm is in alle klassen (niveaus en leerjaren) toe te passen. Als docent kun je zelf kiezen welke mate van diepgang je opzoekt in de discussie met leerlingen. Docenten die deze werkvorm hebben uitgevoerd zeiden wel dat de werkvorm lastiger is in klassen waar leerlingen zich moeilijk durven uit te spreken.

De werkvorm kan bij aardrijkskunde worden ingezet, of bij andere schoolvakken. De werkvorm vereist namelijk weinig vakinhoudelijke kennis van de leerlingen.

Tijd

De werkvorm duurt een halve les (alleen stap 2) tot een hele les (stap 1 en stap 2). Het is handig om flexibel te zijn in de tijd. Geef jezelf als docent de ruimte om een gesprek korter of langer te laten duren dan gepland, afhankelijk van de reacties in de klas.

Vorbereidende lessen:

Deze les kan worden ingezet als vervolg op het bespreken van het onderwerp klimaatverandering in de klas

Leerdoelen:

De werkvorm heeft de volgende leerdoelen:

- De leerling kan uitleggen welke toekomstbeelden hij of zij heeft ten aanzien van klimaatverandering
- De leerling kan uitleggen op welke manier hij of zij invloed klimaatverandering kan beperken
- De leerling kan gevoelens ten aanzien van klimaatverandering onder woorden brengen en bespreken met anderen

Naast de cognitieve, affectieve en sociale doelen, probeert deze werkvorm ook de houding van leerlingen iets te veranderen:

- De werkvorm probeert gevoelens van angst voor een rampzalige toekomst en gevoelens van wanhoop over beperkte invloed op de toekomst verminderen
- De werkvorm probeert gevoelens te versterken dat een betere toekomst mogelijk is en dat wij daar een bijdrage aan kunnen leveren.

Achtergrond

Klimaatverandering is een gevoelig onderwerp voor veel jongeren, dat gepaard kan gaan met emoties van angst, frustratie en hopeloosheid. Dit wordt versterkt als het gekoppeld is aan zorgen over o.a. oorlog, armoede, woningnood, migratie en racisme. Het is een overweldigend en beangstigend feit dat je toekomst op het spel staat. Uit gesprekken met docenten en leerlingen bleek dat er behoefte is om gevoelens over klimaatverandering te kunnen delen. Het kan leerlingen helpen om te weten dat ze niet alleen zijn in hun gevoelens. Ook kan er zo gezocht worden naar positieve ontwikkelingen.

De werkvorm "Waar sta je?" is begin deze eeuw ontwikkeld door toekomst onderzoeker en docent Peter Hayward, op basis van de ideeën van de socioloog Frederik Polak. In zijn boek "The image of the future" uit 1961 maakt Polak onderscheid tussen denken over de essentie van de toekomst (positief of negatief), en denken over eigen invloed op de toekomst (veel of weinig). In deze werkvorm laat je leerlingen denken over deze vragen.

Lesplan

Stap 1: Inleidende oefening - associatie

Met deze oefening leidt je het denken over de toekomst in. Je laat als docent de leerlingen zich een Nederland 2050 voorstellen – benoem dat ze dan ongeveer zo oud zijn als hun ouders nu. Vraagt aan leerlingen te benoemen: "waar denken jullie aan bij een Nederland in 2050?".

Je houdt hier bewust de ruimte open voor **alle thema's** die bij leerlingen kunnen spelen naast klimaatverandering, zoals armoede, discriminatie, angst voor AI etc. In de volgende stap breng je als docent pas focus aan op klimaatverandering.

In steekwoorden maak je een mapping van de dingen die leerlingen noemen; opties om dat te doen zijn:

- leerlingen schrijven post-its en plakken deze op het bord
- leerlingen roepen (per beurt) en docent schrijft op post-its en plakt het op het bord
- leerlingen denken eerst voor zichzelf na, en docent vraagt daarna klassikaal uit en schrijft mee op het bord
- leerlingen maken een mapping in groepjes van 3-4 leerlingen, één groepslid presenteert kort aan de klas of aan de docent

Dat kan bijvoorbeeld de volgende steekwoorden opleveren;

“droogte”, “oorlog”, “veel vrije tijd”, “meer technologie”, “geen kapitalisme meer”, “groene steden”, “iedereen vegetariër”, “leven op mars”.

Vervolgens ga je de input op het bord clusteren. Je schrijft de onderstaande categoriën op een A4 en plaatst daar de betreffende post-its omheen:

- hoe we wonen
- wat we eten
- hoe we werken
- wat we doen in onze vrije tijd
- hoe we ons verplaatsen
- wat voor technologie er is
- wat voor maatschappelijke problemen er zijn

Vanuit hier kan je het gesprek aangaan met de klas met een blik op het bord.

- clusters waar leerlingen onderling een (totaal) ander beeld hebben van 2050
- clusters waar veel over is genoemd
- clusters waar weinig over is genoemd (eventueel hierop aanvulling vragen)
- is dit het Nederland dat je wil hebben in 2050?
- welke toekomstbeelden vind je positief, welke negatief?
- Zien we van de genoemde dingen nu al dingen gebeuren? (bv we eten in 2050 geen dierlijke producten meer -> nu al toename vleesvervangers en labgekweekt vlees)

Je hebt nu de eerste associaties van de leerlingen uitgevraagd bij een toekomst van Nederland. Nu kunnen we daar middels een opstelling een gesprek over voeren.

Stap 2: Polak methode: Positioneren in een opstelling

Je hebt nu ruimte gegeven aan volledige breedte aan associaties over de toekomst. In deze stap maak je de link naar het onderwerp klimaatverandering. Je vraagt hen te benoemen hoe dit vraagstuk hun beeld van de toekomst beïnvloed.

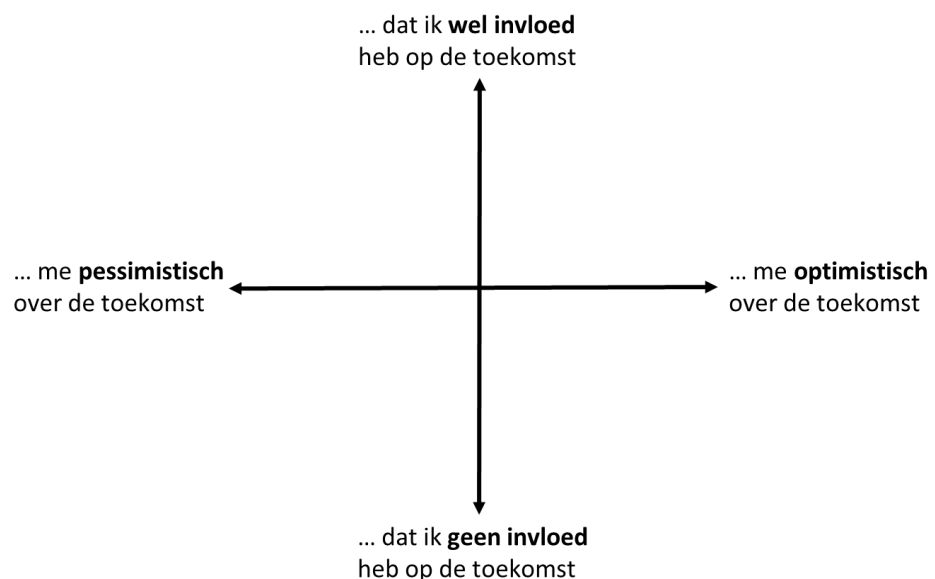
Je kunt deze werkvorm uitvoeren in de klas, of op het schoolplein.

- In de klas:
 - Een opstelling: zet (voor aanvang van de les) de tafels en stoelen aan de kant, zodat er een vrije middenruimte is. Maak met **schilderstape** eerst de as optimistisch/pessimistisch op de vloer (je kan de slide in de powerpoint laten helpen bij het benoemen wat links/rechts is)
 - Wanneer je als docent twijfelt of dit voor jou groep gaat werken (bv de groep is te groot, de groep is niet veilig, risico op kuddegedrag) kan je ook:
 - De leerlingen digitaal laten 'stemmen' en zo zien hoe de klassenverdeling is en hier een gesprek over laten plaatsvinden
 - De leerlingen hun positie op papier laten intekenen (wat je ophaalt en overzet op het bord)
 - Ze in groepjes deze werkvorm laten doen, met een klassikale nabespreking
- Op het schoolplein: Teken met krijt in twee stappen een kruis op de tegels. Schrijf bij de ene as van het kruis "positief" en "negatief", en bij de andere as "veel invloed" en "weinig invloed".

Vertel dat we allemaal ons eigen beeld hebben van de toekomst. Dat kan ervoor zorgen dat de één zin heeft in de toekomst, en de ander zich er zorgen over maakt. Vertel dat we nu gaan kijken hoe jullie over de toekomst denken.

Als docent ben je in deze oefening facilitator van een gesprek. Je rol is om de ruimte te scheppen dat iedereen zich veilig voelt om zijn gedachten te delen. Leg uit dat het doel niet is om elkaar te overtuigen, en dat er geen 'goed' of 'fout' antwoord is. Benoem wat je ziet. Als een kleine minderheid een afwijkende mening heeft ten opzichte van een grote meerderheid, kan je dat benoemen en vragen of ze dat zelf als lastig ervaren. Als docent kan je zelf besluiten of je (op een gegeven moment) met je leerlingen deelt waar jij staat.

Als ik aan klimaatverandering denk, dan voel ik

Deelstappen:

- 1) Docent deelt met een lijn de klas in twee delen en licht de beide helften toe; uitleg van de termen 'optimistisch/positief' en 'pessimistisch/negatief'.
- 2) Docent vraagt de leerlingen 30 seconden na te denken over de vraag: "Als ik aan klimaatverandering denk, dan voel ik ...". / hoe ze over de toekomst van Nederland in 2050 denken te ervaren. Dan bij START kiezen ze een plek in de ruimte.
- 3) De docent geeft hen vervolgens de volgende opdracht: maak tweetallen en overleg in 2 minuten waarom je staat waar je staat
- 4) De docent vraagt wie er wil toelichten of wijst leerlingen aan. Het doel is naar elkaar luisteren – er is geen goed of fout en het doel is niet elkaar te overtuigen. Als een leerling voelt dat hij/zij wil verplaatsen, kan dat.
- 5) Docent vraagt de klas; wat valt jullie op? (bijvoorbeeld veel optimisme in de klas, veel verdeeldheid)
 - Als veel leerlingen staan bij "Ik voel mij pessimistisch over de toekomst", dan kun je benadrukken dat zij niet de enigen zijn, en dat steeds meer mensen zich zorgen maken over klimaatverandering. Eventueel kun je de PPT slide laten zien met nieuwsberichten over onderzoek naar hoe mensen denken over klimaatverandering. Het kan zijn dat er gevoelens van frustratie naar boven komen, dat leerlingen zeggen: "Als volwassen het probleem niet serieus nemen en er iets aan doen, wat kunnen wij dan?" Het is goed om deze frustraties te erkennen. Je zou dan ook kunnen zeggen dat vroeger vrijwel niemand de zorgen (van jongeren) over klimaatverandering serieus nam. Tegenwoordig is dat al iets meer. Dus er is wel sprake van enige vooruitgang. Ook kun je benadrukken dat zorgen kunnen leiden tot aanpassen van gedrag en actie, en vragen gaan stellen over gedrag (zie de volgende bullet).
 - Benoem wat je ziet. Als een kleine minderheid een afwijkende mening heeft ten opzichte van een grote meerderheid, kan je dat benoemen. Je kunt ook de vraag stellen aan de klas: Wat valt jullie op? Is er veel optimisme of veel pessimisme? Is er veel gevoel van invloed of weinig gevoel van invloed? Eventueel kun je aan leerlingen die een kleine minderheid vormen vragen of ze dat als lastig ervaren.
- 6) Eventueel kun je zelf ook je eigen overwegingen delen; zaken die positief stemmen (bv dat we steeds meer aandacht hebben voor de natuur) en die reden zijn tot pessimisme (bv we zijn na corona toch weer veel gaan vliegen).
- 7) De docent breidt uit met een tweede as die haaks op de eerste as staat. Zo ontstaan er 4 kwadranten in de klas. Deze as vraagt of je het gevoel hebt veel of weinig invloed te hebben op de toekomst van Nederland in 2050.
- 8) Net als zonet: Docent vraagt de leerlingen 30 seconden na te denken, dan bij START kiezen ze een plek in de ruimte.
- 9) overleg in tweetallen in 2 min waarom je staat waar je staat
- 10) docent vraagt wie er wil toelichten/wijst leerlingen aan. Het doel is naar elkaar luisteren – er is geen goed of fout en het doel is niet elkaar te overtuigen. Als een leerling voelt dat hij/zij wil verplaatsen, kan dat.

- 11) klassikale vraag; wat valt jullie op? (bijvoorbeeld veel optimisme in de klas, veel verdeeldheid over hoeveelheid invloed)
- 12) De leraar vraagt klassikaal aan de leerlingen op welke manieren je invloed kan hebben. Stel vragen aan de hele klas, kunt bijvoorbeeld vragen:
- “Kun je manieren bedenken hoe je invloed kan hebben?” Eventueel kun je voorbeelden geven: minder vaak vlees eten, minder eten verspillen, minder lang douchen, etc. Minder kleding kopen is een lastig punt, omdat veel leerlingen status halen uit kleding.
 - “Wie praat er wel eens met zijn of haar ouders over hoe je thuis milieuvriendelijker kunt leven?”* Eventueel kun je voorbeelden geven: praten over minder de auto gebruiken, minder vaak op vliegvakantie gaan, zonnepanelen nemen, het huis isoleren.
 - Wie denkt erover om later met zijn of haar studie, beroep iets te doen met duurzaamheid?
 - Wie zou er straks op een politieke partij stemmen die zich inzet tegen klimaatverandering?
 - Hoe kijken jullie aan tegen het verduurzamen van de school? (kun je leven met minder vlees in de kantine, geen vliegvluchten in de bovenbouw, kachel lager?) Zou je je daarvoor inzetten?

**ad b) We zien het als heel relevant om hier het onderwerp ‘handafdruk’ te introduceren naast ‘voetafdruk’. Voetafdruk is wat je zelf aan milieubelasting biedt door je leefstijl. Bijvoorbeeld korter douchen geeft minder water- en energiegebruik en dus een kleinere voetafdruk. Er komt echter steeds meer aandacht voor het belang van je handafdruk: de impact die jij hebt op anderen. Voor jongeren is dat heel relevant; bekend is dat normen, waarden en wereldbeeld van volwassenen na hun 25e nog maar moeizaam veranderen. Ze blijken echter nog wel open te staan voor de mening van hun kinderen! Zo is één van de makers van deze lessenreeks vegetariër geworden na 40 jaar vlees eten naar aanleiding van gesprekken met zijn dochter die dit aan de keukentafel agendeerde. Het gaat hier dus ook om het voelen van de veiligheid om dit gesprek met je ouders te hebben en het vertrouwen in je invloed als jongere op je ouders. Hier kun je als docent ook in faciliteren; een docent gaf ons als tip dat ze de leerlingen een vragenlijst geeft waarmee ze als opdracht in gesprek gaan met hun ouders over energiegebruik, afval en ander (on)duurzaam gedrag thuis.*

Als een leerling iets noemt, ook al is het maar iets kleins, dan kun je aan de andere leerlingen vragen: “Wie doet dat nog meer?”. Er zullen dan steeds meer leerlingen hun vinger opsteken. Dan kun je benadrukken: “Er zijn dus méér mensen die dit doen. In je eentje heeft het weinig effect, maar gezamenlijk heb je dus wel invloed!”.

Eventueel kun je ter afsluiting de PPT slide laten zien met krantenkoppen waaruit blijkt dat er een (kleine) verschuiving is naar duurzaam handelen. En dat vooral jongeren dat doen! En dat jongeren invloed hebben op hun ouders.

Door te benadrukken dat er meer leerlingen zich zorgen maken en meer leerlingen al stappen nemen van verduurzaming kun je gaan van individuele hoop naar collectieve hoop.

Extra: Tips voor het begeleiden van een discussie over emoties

Een set aan tips hoe je als docent dit gesprek in de klas kan faciliteren;

1. Zorg voor een veilige sfeer, er wordt niet gelachen om iemands mening, leerlingen moeten zich niet gedwongen of verleid voelen te antwoorden volgens de norm, steun iemand die in zijn/haar mening alleen staat.
2. Alle emoties mogen er zijn. Oordeel niet maar inventariseer. Probeer de leerlingen te begrijpen (en elkaar te laten begrijpen) vanuit oprechte interesse in hun perspectief en in hun leefwereld.
3. Het is belangrijk om niet vanaf het begin te sturen op positieve zaken (voorbeeld van handelen dat effect heeft, etc), want dan sluit je negatieve gevoelens snel uit of ze worden als onwenselijk ervaren. Er moet voldoende ruimte zijn om pessimistische gevoelens te uiten.
4. Activeer de leerlingen om over hun emoties te praten maar dwing ze niet. Geef ze de ruimte om zich pas te uiten als zij zich veilig voelen.
5. Als meningen en emoties door elkaar gaan lopen, herleid dan het gesprek weer naar de emotie. (Ik zie dat je je bedreigd voelt / kwaad maakt / je niet begrepen voelt... kun je uitleggen waar dat vandaan komt?)
6. Hou de uitkomst van het gesprek open. We hoeven geen consensus te bereiken. Het is geen discussie waarin we elkaar proberen te overtuigen. Het doel is om meer van elkaar te weten te komen.
7. Soms is het fijn om duidelijke spelregels af te spreken (bijv. stokje doorgeven, alleen op een ander reageren door een vraag te stellen) of om een bepaalde methodiek te hanteren. Dit vergroot de veiligheid.
8. Wees flexibel in tijd. Geef jezelf als docent de ruimte om een gesprek korter of langer te laten duren dan gepland, afhankelijk van de reacties in de klas. Bouw deze flexibiliteit in in je lesplan.
9. Beëindig het gesprek rustig als het langdurig verslapt, te heftig wordt, of als het doel van het gesprek volgens jou bereikt is. Ook constateren dat er grote verschillen zijn waar we mee om moeten gaan, is een uitkomst.
10. Vat het gesprek objectief samen. Benoem de verschillende emoties die voorbij zijn gekomen. Reflecteer op de sfeer, de veiligheid en de aandacht voor elkaar.